

SANAT EĞİTİMİ VE BİLİMSELLİK

Ahmet CEMAL*

Bilimsellikten ne anlaşılması gerektiği, yalnızca sanat eğitimi alanında değil, ama eğitimin bütün dallarında büyük önem taşıyan bir soru. Günümüzde artık “eğitim bilimleri” adı altında bir bilimler öbeğinin üniversite düzeyinde bağımsız bir alana dönüşmüş olması, konunun önemini vurgulayan göstergelerden yalnızca bir tanesi.

Bilimsel tutumun ve çalışmanın kurullar ve yasalar oluşturma, neden-sonuç ilişkilerine sürekli yer verme, geçmişin olgularını ve deneyimlerini çoğunlukla gelenek temeline oturtma gibi temel özellikleri, konu sanatın eğitimi olduğunda, daha “hasas” dengeleri kaçınılmaz biçimde beraberinde getiriyor. Bu bağlamda bilimin temel özelliklerinden biri olan *sistemleştirme* üzerinde biraz daha ayrıntılı durduğumuz takdirde, sözü edilen hassas dengelerin kaynaklandıkları noktaları saptayabilmek daha kolaylaşabilecektir.

Girdiği her alanda şu ya da bu ölçüde *kesinliği*, geçmiş olgular temelinde gelecektekilerin *bilinebilir* ve *yönlendirilebilir* kılınmasını amaçlayan bilimsel tutum, “imge yaratma” alanına girdiği zaman bu amaçlarını hemen bir yana bırakmaz. Bir anlamda, bırakması gerekli de değildir: Ama elbet sanat söz konusu olduğunda, *bilinebilir* ve

* Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi Öğretim Görevlisi.

yönlendirilebilir olmaktan, aynı şekilde *kesinlik*'ten - sanat bağlamında- ne anlaşılması gerektiğinin doğru saptanması koşuluyla!

Geçmişe baktığımızda, özellikle de geçmişte sanat alanında “akademik” tutum ile bu tutumun karşıtları arasında patlak veren büyük düşünce ayrılıklarının kaynağına eğildiğimizde, karşımıza yine sanat alanında bilimsellikten anlaşılması gerekene ilişkin görüş ayrılıkları çıkıyor. Bu konuya bugün, yani ikibinli yıllara doğru hızla yaklaştığımız bir evrede eğilmemizin nedeni, hiç kuşkusuz bir zamanlarki “akademik tutum” karşıtlarının yaptıkları gibi sanat alanında bilimselliğin söz konusu olamayacağı gibi bir savı ortaya atıp kanıtlamaya girişmek olamaz. Böyle bir konunun irdelenişi sırasında bugün ve gelecek bağlamında en sağlıklı hedef saptama işlemi, sanat eğitimi alanında bilimsel tutumun yukarıda sayılan özelliklerinin uygulanabilirliğinin *sınırlarını* doğru ortaya koyma girişimi olabilir. Bu doğrultuda geçmişin akademik tutum yanlılarının temel yanılığlarından birine değinmek, sanırım aydınlatıcı olabilecektir.

Varolan, başka deyişle *bir kez yaratılmış* sanat eserlerinden yola çıkarak bunlar arasında çeşitli sınıflandırmalara gitmenin, eğilimler saptamanın, bir takım akımların çatısını kurmanın ve *neyin* sanat olduğunu ya da sanat sayılması gerektiğini, yine *varolanlar* bağlamında ve yalnızca onlarla sınırlı tartışmanın, sanat açısından sakıncalı veya gelişmeyi engelleyici bir yanı bulunmamaktadır. Bunlar zaden hep yapılageldiği gibi, bundan sonra da yapılacak, sanatın ne olduğu, gerek eğitimde, gerekse eğitim-dışı düzlemlerde herhalde dünya durdukça tartışılacaktır. Yüzyılımızın en tanınmış sanat tarihçilerinden ve kuramcılarında biri olan *Prof.Dr. Werner Hofmann*, başyapıtı sayılan “Modern Sanatın Temelleri” (Grundlagen der modernen Kunst) adlı kitabının hemen girişinde şöyle der: “Sanatın ne olduğu sorusu, kitaplıklarda tabuta kondu. Soru bugün yeniden ortaya atılacaksa, bunu biraz kışkırtıcı bir tutumla yapmak gerekir. ‘Sanat’ kavramının aşırı zorlanmasından da, putlaştırılmasından da kaçınılmalıdır; çünkü bu

kavramın içeriğini, belli bir gözlemci ya da tüketici çevresinin oylarına dayanarak kavramla ilinti kurma hakkını kazanmış sanat eserleri oluşturmaktadır. Mağara resimleri, bizim sergi ya da müze salonlarımızdaki sanatın varatılardan farklı türde sanat eserleridir. Gelgelelim üzerinde bütünüyle görüş birliğine varılmış bir 'sanat iradesi'nin egemenliği, hiçbir bakımdan söz konusu değildir..." *Prof.Hofmann*, bu satırlardan sonra sanata ilişkin *bilgilerimiz* konusunu da şöyle açıklamaktadır: "Sanata ilişkin olarak elimizde yalnızca kapsamı her gün genişleyen, deneyimden kaynaklanma bilgi bulunmaktadır. Çok sayıda zaman ve mekân kesitinden oluşma bu bilgi, sanata, sanatın özüne ve kapsamına yönelik soru sürekli yinelenildiği için oluşmuştur. Sanat eseri ile aramızdaki ilişkilerin kendine özgü yanı da budur: Bu ilişkiler, sanat eserinin tartışmalı konuma gelmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yapmak zorunda olduğumuz şey, bu konumu kabullenmek ve sanat eserinin titreşimler alanını bu konumdan yola çıkarak kurmaktır."¹

Yukardaki alıntılarda konumuz açısından odak noktası niteliğindeki söylemlerden birincisi, "sanat kavramının aşırı zorlanmasından da, putlaştırılmasından da kaçınılmalıdır", yolundaki söylem oluşturmaktadır. Çünkü "zorlama", aslında "kati" bir bilimsel tutumdan, başka deyişle akademik tutumun hep eleştirilegelen yanından başka bir şey değildir. Sınıflandırma ve kurala bağlama çabaları, hiçbir sınıflandırmadan ve kuraldan -belki de "henüz"- bağımlı kılınmayacak sanatsal süreçlere bir kılıf gibi geçirilmeye kalkışıldığında elde edilecek sonuç, yapay bir kuramsal çatıdan başka bir şey olmayacaktır.

Yine odak noktası sayılabilecek söylemlerin ikincisi ise, sanat eseri ile aramızdaki ilişkilerin, sanat eserinin tartışmalı konuma gelmesinden kaynaklandığının belirtilmesidir. Buradaki tartışmalı konum, aynı zamanda sanatın ne olduğuna, neyin sanat sayılması gerektiğine ilişkin ve bütün zamanlar için geçerli olabilecek ölçütlerin bulunamaması gerçeğinin bir ifadesidir. *Hofmann*, "Sanata ilişkin olarak elimizde yalnızca kapsamı her

1 Werner Hofmann: Grundlagen der modernen Kunst; Alfred Kröner Ver. Stuttgart 1966, s.11 vd.

gün genişleyen, deneyimden kaynaklanma bilgi bulunmaktadır”, derken de aynı gerçeği dile getirmektedir. Hep devingen bir sürecin kazandırdığı her yeni deneyim, daha önceki deneyimler temeline oturtulmuş ölçütlerin yeniden sınanmasını zorunlu kılacaktır. Bu, her sınamayla birlikte bir önceki ölçütlerin geçerliliklerini kesinlikle yitirecekleri anlamına gelmez; varlıklarını yeni deneyimler bağlamında da sürdüren ölçütler elbet hep vardır; burada önem taşıyan nokta, yeni deneyimlerin ışığında daha önceki tanımların, sınıflandırmaların ve ölçütlerin geçerliliklerini yitirebilecekleri, yetersiz kalabilecekleri *olasılığının* bilimsel bir *gerçek* niteliğiyle göz önünde bulundurulmasıdır. Bu yapılmadığı takdirde biraz yukardaki alıntıda, *Hofmann*’ın sözünü ettiği türden bir putlaşmanın gerçekleşmesi de kaçınılmaz olur.

Sözü edilen olasılığı hep göz önünde bulundurmaya bilimsel tutum saymak, sanatta ve sanat eğitiminde *doğru* bir bilimselliğin kanımızca temel koşuludur. *Olasılığın bilimi*, belki de en çok sanat alanında yol gösterici işlev yerine getirebilecek bir terim olarak düşünülebilir. Buna göre, varolan sanat eserlerinden yola çıkılarak varılmış sonuçları, *yaratılacak* sanat eserleri içinde bağlayıcı saymak, yine varolan sanat eserlerini çıkış noktası olarak türetilmiş kuramlara sonrasız bir yaşam tanımak, bilim dışı bir tutumdur. Bilim, adını ancak doğru sonuçlar elde edilmesi hedefine yönelik çabalara verebilir. Kesinliklere, olasılıkları göz önünde bulundurmaksızın varmaya çalışan girişimlerin “bilimsel” niteliğini taşıyabilmesi, işte bu nedenle söz konusu değildir.

Bu noktada yeniden sanat eğitime dönersek, bu bağlamda yapılması gereken şey, sanat öğrencilerine varolan kuramları ve ölçütleri *değişmezler* olarak belletmek değil, fakat bunların yeni gelişmeler karşısında hangi bakış açılarından tartışma konusu olabileceğini, böyle tartışmaların kimsenin sanat yolu boyunca tükenmiş sayılmayacağını anlatmak, ayrıca bu tartışmaları yapabilmeyenin ne kapsamda birikimlerin varlığını gereksindiği noktasına da dikkatleri çekmektir. Geçmiş mutlak

gerçek bilerek eğitimini tamamlayan bir sanat öğrencisi ile, bugünü ve geleceği tartışmak için dünü çok iyi bilmenin gerekli olmadığına inanarak eğitimini tamamlayan bir sanat öğrencisi arasında *kalitesizlik ve kısırlık* bakımından hiçbir fark yoktur. Birinci tip, kendini gelişme düşüncesine, ikincisi ise artık bilmeden yaratmak diye bir şeyin söz konusu olamayacağı gerçeğine kapamıştır. Hayatı sürekli kendi bakış açısından yorumlayarak yolunda ilerleyecek olan sanatçı, kaynağını ancak söz konusu yorumun gerektirdiği tartışmaları bilgi temelinde yapmayı alışkanlığa dönüştürmüş öğrencide bulabilir.

Sanat eğitiminde bilimsellik, böyle öğrencilerin yetiştirilmesi çabasından başka bir şey değildir. *E.H.Gombrich*, "Sanat ve Bilim" başlıklı incelemesinde² sürekli soru sormayı ve sordurtmayı bilimsel tutumun doğal bir gereği sayarken, soruların sorulmaması durumunda sanat eğitiminin kendi kendini yineleyen bir rutine, bir takım tekniklerin sırf "kendileri için" ustalaştırılmasına dönüşmesi tehlikesiyle karşılaşılacağından söz eder Ünlü sanat kuramcısına göre sanat alanında bilim, her zaman daha önce yapılmış yineleyerek değil, ama sanata özgül olan bir tür serüven ruhundan, "bilinmeze adım adabilme ruhundan" kendine yeni besin kaynakları bulabilir, Buna karşılık da sanatçıya sanatta cesaretin her şey demek olmadığını, ancak sürekli eleştirel bir tutumun eşliğindeki cesaretin gerçek başarıya götürebileceğini öğretebilir.

2 E.H.Gombrich: Art and Scholarship; bak. Meditations on a Hobby Horse and Other Essays on the Theory of Art; Phaidon, Oxford 1985, s.106 vd.